

УДК 811.161.2'243'36'271.14 : 378.016(=512.1)

ГРАМАТИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В ТЮРКОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Ірина Юзвяк

Національний університет „Львівська політехніка”,
кафедра іноземних мов,
вул. Карпінського, 2/4, кімн. 301, 79013 Львів, Україна
тел.: (032) 258 27 53
ел. пошта: iryna_yuzvyak@yahoo.com

Статтю присвячено питанню граматичної інтерференції під час викладання української мови як іноземної у тюркомовній аудиторії, розглянуто найтипівіші інтерференційні помилки та запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: граматична інтерференція, українська мова як іноземна, тюркомовна аудиторія, інтерференційні помилки.

У процесі навчання мови як іноземної перенесення мовних явищ (фонетичних, лексичних, граматичних, синтаксичних) з рідної на чужу є типовим явищем.

Мета цієї розвідки – виявити та дослідити найтипівіші явища граматичної інтерференції під час вивчення української мови як іноземної в тюркомовній аудиторії, з'ясувати її причини та наслідки цієї інтерференції і запропонувати шляхи подолання.

У сучасному мовознавстві існує чимало поглядів на явище інтерференції. Мовознавець С. Семчинський називає інтерференцію „процесом взаємодії систем та елементів цих систем у мовах, що контактують” [9: 3].

Російська дослідниця О. С. Ахманова зазначає, що „інтерференція (від лат. *inter-* між, взаємно і *ferio* – доторкаюся, вдаряю) – взаємодія мовних систем в умовах білінгвізму, який виникає під час мовних контактів або під час індивідуального засвоєння нерідної мови” [1: 197]. На думку У. Вайнрайха, „міжмовна інтерференція – це відхилення від норми мови” [5: 27]. Явище інтерференції, як вважає Е. Хауген, виникає як результат сприйняття іншої мови через призму рідної. При цьому на нову систему, яку засвоюють, переносяться уявлення про більш звичну, попередню систему [11: 75].

Як писав лінгвіст Р. Якобсон, переключення з одного мовного коду на інший можливе і відбувається саме тому, що мови ізоморфні: в основі їхньої структури лежать одні й ті самі принципи. Разом з тим при переході на іншу мову людина застосовує звичні їй синтаксичні структури та способи категоризації, на її мовленні позначаються рухи мовленнєвого апарату, характерні для рідної мови.

Залежно від лінгвістичного рівня взаємодії мов виділяють фонетичну, граматичну та лексико-семантичну інтерференцію.

Відомий дослідник Л. Крисін, розглядаючи інтерференцію в граматиці, пов'язує цей процес з мимовільною інтерпретацією граматичних категорій нерідної мови через посередництво рідної. Якщо певна граматична категорія рідної мови в нерідній виражається нерегулярно, її визнають як взагалі відсутню [3: 34–35].

Мовознавець зазначає, що вплив нерідної мови на рідну в граматичній сфері найбільше виявляється в моделях керування.

Граматична інтерференція, на думку Л. М. Паскарь, „це порушення білінгвом правил співвіднесення граматичних систем рідної мови та іноземної мови, які виявляються в мовленнєвих відхиленнях від граматичної норми” [8: 7]. Під час граматичної інтерференції виникають зміни в граматичних моделях, відношеннях.

Дослідниця виділяє такі види граматичної інтерференції:

- неповна диференціація (коли не використовують диференційної ознаки під час вивчення іноземної мови з тієї причини, що вона відсутня у рідній мові);
- надлишкова диференціація (перенесення з рідної мови тих диференційних ознак, яких немає в мові, яку вивчають);
- реінтерпретація розрізень/перерозподіл (заміна диференційної ознаки явища, яке вивчають, диференційною ознакою рідної мови).

Г. В. Томсон вказує на те, що інтенсивність інтерференції великою мірою залежить від підготовки до спілкування: якщо мовлення спонтанне, то інтерференція буде сильнішою [10: 114].

Розглядаючи цю проблему у контексті тюркомовної аудиторії, спробуємо окреслити її „ареал”. Тюркомовна аудиторія студентів-іноземців передбачає навчання громадян із таких країн: Туреччини, Азербайджану, Казахстану, Киргизстану, Узбекистану, Туркменістану, мови яких належать до групи тюркських мов.

Лексико-семантичну інтерференцію, яка виникає під час вивчення української мови як іноземної в тюркомовній аудиторії проаналізовано у статті: Юзвяк І. Лексична міжмовна омонімія на матеріалі української та турецької мов // Проблеми української термінології. – Львів, 2010. Аналіз лексикографічних і текстових матеріалів засвідчив, що спричиняють цей тип інтерференції українсько-турецькі міжмовні омоніми, для яких характерні повні розбіжності семантичної структури: укр. *кулак* – *стиснуті пальці*, тур. *kulak* – *вухо*, укр. *хата* – *сільський одноповерховий житловий будинок*, тур. *hata* – *помилка*, укр. *кум* – 1. *Хрещений батько стосовно до батьків хрещеника і хрещеної матері*. 2. *Приятель у звертанні*, тур. *kum* – *пісок* та багато інших.

Зважаючи на здобутий досвід, хочемо зосередити нашу увагу на особливостях граматичної інтерференції студентів із Туреччини.

Під час вивчення української мови як іноземної в тюркомовній аудиторії найчастіше виникає явище граматичної інтерференції, яке зумовлене відсутністю у турецькій мові категорії роду, виду, категорії присвійних прикметників, різною типологією керування слів та порядком слів у реченні.

Причини відхилення від норм в українській мові студентів можна пояснити тим, що вони, користуючись другою мовою, постійно примушують себе відходити від звичних норм рідної мови. Норми рідної мови настільки є стійкими в їхній свідомості, що, будуючи речення українською мовою, вони намагаються вирівняти відмінності між українською та рідною мовою. Норми рідної мовної системи постійно перемагають чужі норми, про що свідчить багато помилок в мові, яку вони вивчають. Зазначимо, що ці помилки не хаотичні і їх можна узагальнити та звести до певної системи. Це своєрідні мовні „зразки”, якими мислять студенти-іноземці.

Найтиповішими помилками під час вивчення української мови у тюркомовній аудиторії, над виправленням яких найбільше доводиться працювати, є:

- 1) помилки, спричинені відсутністю категорії роду в турецькій мові:

Сестра читає книжку. Викладачка пояснює на урок. Вчора я гуляв у центрі і одна дівчина запитав дорогу на Високий Замок. Я спізнився в аеропорт, бо таксі їхав повільно;

2) помилкове вживання числа іменників: три сестра, десять день. Це зумовлено тим, що в турецькій мові кількісні чи неозначено-кількісні числівники вимагають від іменника форми однини: *üç kız kardeş* – досл. *три сестра* та *on gün* – *десять день*. Форма множини у турецькій мові утворюється за допомогою додавання афіксів *lar/ler* до іменника. Як зазначає мовознавець А. Н. Кононов, у турецькій мові „дуже рідко трапляються такі словосполучення, у яких кількісні чи неозначено-кількісні числівники вимагають від іменників форми множини: *üç arkadaşlar* – *три (відомі) товариші*; *kırk haramilerin esiri* – *в'язень сорока розбійників* (вірш Н. Хікмета); *O zaman iki Mehmetler ... bakıştılar* – *тоді два Мехмети подивилися один на одного* [6: 70];

3) помилки на узгодження в роді: *В мене є гарний машина*; *Завтра буде класний вечірка в гуртожитку*; *В Туреччині у мене є старший сестра*;

4) помилки на узгодження у відмінку: *Моє місто знаходиться в північному частині Туреччини*. У романі „Чаликушу” відомий турецький письменник Рене Нурі Гюнтекін розповідає про долю дівчини Феріде.

5) Помилки у вживанні знахідного відмінка однини: *Я бачу брат*. *Я маю сестра*. *Я читаю книжка*. Проте, коли біля іменника є присвійні та вказівні займенники чи цей іменник позначає власну назву або географічні об'єкти, таких порушення ми не спостерігали: *Я вже читав цю книжку*. *Вчора ввечері я бачив мою подругу у центрі*. *Я часто згадую Туреччину та мою сім'ю*.

Це можна пояснити тим, що у турецькій мові є два типи знахідного відмінка: оформлений (означений) та неформований (неозначений). Якщо перед іменником є присвійні чи вказівні займенники, прикметник, вжитий у найвищому ступені порівняння, об'єкт є унікальним, єдиним у певній ситуації, цим іменником є власна назва або географічний об'єкт, то у такому разі до іменника потрібно додавати афікси знахідного відмінка, тобто змінювати його форму. Це оформлений знахідний відмінок. У всіх інших випадках форма іменника у турецькій мові залишається незмінною. Саме цю особливість турецької граматики студенти підсвідомо переносять на вживання знахідного відмінка під час вивчення української мови, що спричиняє інтерференційні помилки.

У межах синтаксичних порушень ми виявили помилки, які найчастіше трапляються у синтаксичних зв'язках або у вживанні прийменників.

Серед таких порушень виділяємо:

а) помилки у порушенні зв'язку керування, коли біля головного слова студенти використовують прийменник, якого не потрібно: *Самір просив від викладача*; *Я ненавиджу від тебе*; *Ти від цього впевнений?* *Амір від викладача соромиться*. *Купувати від магазину*.

Ці граматичні порушення можна пояснити тим, що в турецькій мові дієслова *rica etmek* – *просити*, *nefret etmek* – *ненавидіти*, *izin almak* – *брати дозвіл*, *etip etmek* – *бути впевненим*, *utanmak* – *соромитися*, *almak* – *купувати*, *bratmak* вимагають від залежного слова форми так званого висхідного відмінка (*ayrılma hali*) з афіксами *dan/den*, *tan/ten*, які у перекладі на українську мову мають значення прийменників місця та простору з, *від* та вимагають від наступного слова форми родового відмінка;

б) помилки у зв'язку керування, коли залежне слово вживають у неправильній відмінковій формі: *Ображатися на тобі*; *Вчора Мурат обіймав дівчині на вулиці*. Це

зумовлено тим, що у турецькій мові ці дієслова *darılmak* – *ображатися* та *sarılmak* – *обіймати* вживають з іменником у давальному відмінку;

в) помилки у порушенні зв'язку керування, коли біля головного слова студенти вживають неправильний прийменник: *Тарас і Назар робили покупки від магазину; Ми згадували від тебе. Я надіявся від нього. Асли питала пораду від наукового керівника. Він від вас розлучився?* Ці похибки спричинені тим, що у турецькій мові дієслова та дієслівні словосполучення *alışmak* *уартак* – *робити покупки*, *bahsetmek* – *говорити*, *zгадувати*, *utullanmak* – *надіятися*, *tavsiye almak* – *запитувати поради*, *ayrılmak* – *розлучатися* вимагають від залежного слова форми висхідного відмінка *dan/den*, *tan/ten*, що у перекладі на українську мову має значення прийменників *з*, *від* та вимагає від іменника, який стоїть біля нього, родового відмінка;

г) сплутування прийменників при дієслівному керуванні: *Самір руки на кишенях тримає.*

д) порушення порядку слів у реченні:

Вчора ми цікавий фільм дивилися. Італійський архітектор цей відомий театр побудував. Це зумовлено тим, що в тюркських мовах порядок слів у реченні не є вільним і присудок завжди стоїть вкінці;

е) помилки, спричинені тим, що студенти-іноземці міняють місцями частини дієслівного присудка: *Оксана та Сергій щотижня в аквапарк ходити люблять. Відомий турецький фотограф Мехмет Кошумоглу ще з дитинства фотографувати любить.* Цю інтерференційну помилку можна пояснити тим, що в турецькій мові у дієслівному присудку на першому місці стоїть інфінітив, а на другому – дієслово з особовим закінченням;

є) обставина місця займає позицію, протилежну до звичного порядку слів у реченні: *Хлопець швидко вниз подивився.*

Отже, помилки на граматичному рівні мови спричинені тим, що деякі граматичні категорії відсутні у рідній мові студентів (категорія роду іменника) або мають свої особливості та форми вживання (категорія числа іменника, система відмінків).

Як свідчить досвід, кількість інтерференційних помилок залежить від таких чинників:

а) рівень володіння мовою: що краще студент знає мову, то менше таких помилок він робить;

б) буквальний переклад – коли студент-іноземець не диференціює синтаксичних моделей рідної та іноземної мови;

в) інтерференція іноземної мови, тобто коли у студента відбувається перенесення граматичних правил та моделей з рідної мови на ту, яку він вивчає.

Для подолання інтерференційних граматичних помилок, на думку Л. М. Паскарь, потрібно використовувати три принципи [8: 15.]:

– свідомості та активності;

– комунікативності;

– врахування особливостей рідної мови під час навчання іноземної.

Перший принцип дасть змогу студентам отримати теоретичні відомості про те чи інше мовне явище ще до початку його застосування на практиці. Після того, як студенти вже знають правило, викладач має створювати такі ситуації на уроках, щоб вони вміли використати ці знання на практиці.

Принцип комунікативності полягає в тому, щоб учні активізували свої вміння на практиці у щоденному житті.

Третій принцип допомагає використовувати рідну мову як основу, відштовхуючись від якої, студент вивчає нові для нього засоби та способи вираження думок.

Щоб подолати інтерференційні помилки, пропонуємо загальнодидактичні методи (пояснення граматичного матеріалу, організація та контроль його засвоєння) і спеціально дидактичні: щоб попередити помилки, зумовлені граматичною інтерференцією в тюркомовній аудиторії, варто розробити систему вправ на визначення роду, відмінка іменників, узгодження прикметників з іменниками. Вважаємо за доцільне подавати такі завдання у вигляді цікавих та пізнавальних текстів, де треба буде розкрити дужки, вибравши чи поставивши слова у правильній формі.

Як зазначає відомий методист А. Н. Бичаєва, щоб послабити вплив рідної мови, потрібно вводити вправи на переклад текстів. Вони дають велику користь студентам, оскільки попереджують інтерференцію на різних мовних рівнях. На її думку, ці функції є прерогативою психологічних особливостей і спрямовані на попередження перенесень явищ з рідної мови на чужоземну [4: 89–91].

Отже, спочатку студентам треба пояснити всі теоретичні правила використання граматичних категорій, потім закріпити ці правила, виконуючи суто граматичні вправи, а наступним етапом має бути виконання завдань порівняльного та зіставного характеру. І ще зазначимо, що під час складання таких вправ дуже важливо враховувати особливості рідної мови студентів-іноземців. Важливою є опора на рідну мову і для того, щоб подолати негативний вплив рідної мови на іноземну.

Перспектива дослідження полягає в тому, що явище інтерференції в тюркомовній аудиторії під час вивчення української мови як іноземної можна простежувати й на інших лінгвістичних рівнях: фонетичному та синтаксичному – та запропонувати систему вправ, які допоможуть подолати цю проблему.

1. Ахманова О. С. Лингвистический энциклопедический словарь / О. С. Ахманова. – М. : Рус. яз., 1980. – 1356 с.
2. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія / О.К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
3. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолингвистика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 439 с.
4. Бичаева А. Н. Исследование влияния переводных упражнений на формирование отдельных компонентов грамматического навыка / А. Н. Бичаева // Проблемы обучения иностранным языкам. – Владимир : Владим. гос. пед. ин-т им. П.И. Лебедева-Полянского, 1978. – С. 89–91.
5. Вайнрайх. У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрах // Новое в лингвистике. – Вып. 6. Языковые контакты. – М. : Прогресс, 1972. – С. 25–30.
6. Кононов А. Н. Грамматика современного турецкого литературного языка / А. Н. Кононов. – М.; Л. : Изд-во АН СССР, 1956. – 570 с.
7. Паскарь Л. М. Грамматическая интерференция в русской речи / Л. М. Паскарь. – М. : Высш. шк., 1989. – 180 с.
8. Паскарь Л. М. Грамматическая интерференция в русской речи студентов-молдаван и пути ее преодоления в практическом курсе русского языка / Л. М. Паскарь. – М. : Высш. шк., 1989. – 139 с.

9. Семчинський С. Семантична інтерференція мов / С. Семчинський. – К. : Вища школа, 1974. – 256 с.
10. Томсон Г. В. Комплексный подход в сопоставительном изучении / Г. В. Томсон // Вопросы языковых контактов и сопоставительное изучение языков. – М. : МГИМО, 1992. – С. 112–115.
11. Хауген Е. Билингвизм и его аспекты / Е. Хауген // Проблемы билингвизма. – М. : МГУ, 1972. – С. 70–74.

GRAMMAR INTERFERENCE DURING OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN TURKIC-SPEAKING AUDIENCE

Iryna Yuzvyak

The article is dedicated questions o the grammar interference during teaching Ukrainian as foreign language in Turkic-speaking audience, concerned the most typical interference mistakes and proposed ways for overcoming this problem.

Key words: grammar interference, Ukrainian as foreign language, Turkish-speaking audience, interference mistakes.

ГРАММАТИЧЕСКАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО В ТЮРКОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

Ірина Юзвяк

Статья посвящается вопросу грамматической интерференции при обучении украинского языка как иностранного в тюркоязычной аудитории, рассмотрены самые типические интерференционные ошибки и предлагаются пути их преодоления.

Ключевые слова: грамматическая интерференция, украинский язык как иностранный, тюркоязычная аудитория, интерференционные ошибки.

Стаття надійшла до редколегії 14.03.2011

Прийнята до друку 2.04.2011